

Прегледни чланак

UDK 028.5

379.823

027.8:024

Весна Филиповић Петровић

ОШ „Васа Пелагић”, Лесковац

fives@ptt.rs

*Ваша деца нису ваша деца.
 Она су синови и кћери чежње животиња за самим собом.
 Она долазе кроз вас, али не од вас,
 И њремда су с вама, не њријадају вама.
 Можете им дајти своју љубав, али не и своје мисли,
 Јер она имају власитије мисли...*

Халил Џубран

РОДИТЕЉИ, НАСТАВНИЦИ И БИБЛИОТЕКАРИ – ПАРТНЕРИ У РАЗВИЈАЊУ ПОТРЕБЕ ЗА ЧИТАЊЕМ КОД ДЕЦЕ

Сажетак: Непроцењива је улога оних који учествују у одгајању деце, пре свих родитеља, а онда и наставника и библиотекара, на путу развијања мотивације за читањем. Читање са књигом у руци или читање са екрана открива нови свет и отвара врата непознатог. На одраслима је да развију потребу и жељу за откривањем тог новог. Навика редовног читања и посећивања библиотеке ствара се у детињству, када библиотека постаје место пријатне и културне разоноде које дете увек са радошћу и вољом посећује.

Рад има за циљ дефинисање путева и начина којима се код ученика развија жеља за читањем у садејству родитеља, наставника и школског библиотекара.

Кључне речи: читање, књига, партнерство, библиотека, мотивација

Увод

У ери брзог развоја и акумулације знања улога одраслог не састоји се само у трансмисији знања. Његова је обавеза, пре свега, да детету пружи оруђа којима се знање стиче и развија. Уместо да преноси саопштавајући

по свом избору и у свом аранжману податке и чињенице из разних области знања, како би их деца најлакше апсорбовала и запамтила (свестан да знање има привремену вредност и да се многе појединости брзо заборављају), основна преокупација одраслог треба да буде развој дететових способности учења и обучавање у процесима самосталног интелектуалног рада. Тако се мотивација и технологија самосталног учења истичу у први план. Почетак је свакако читање, најпре технике и стицање вештине читања, а онда разумевање прочитаног и критичко читање, али пре свега потреба и жеља за сазнањем у било ком облику и виду.

Сведоци смо велике моћи рачунара и промене које она носи. Задатак и одговорност одраслих је да деци укажу на потенцијалне опасности и да их науче да искористе многобројне погодности које је рачунар пружа. „Рачунар на дечјем узрасту могуће је разноврсно користити: да дете нешто научи, да се припреми за своје будуће професионалне активности или да се на разне начине разоноди.”¹ На тај начин, користећи савремена научна достигнућа, одрасли контролишу технологију и усмеравају је на добробит човечанства.

Читање као стваралачки чин

Читање је једна од егзистенцијалних потреба човекових. То је најчешћи начин учења, информисања, професионалног и креативног испољавања. Читање се може развијати и истраживати као процес, вештина, способност, средство учења и усавршавања. Човекова урођена потреба за сазнањем и стваралаштвом, као и потреба за испољавањем личности, у потпуности су зависне од читања и писања. Човек је рано осетио потребу да запише оно што осећа и мисли. Писана реч, књига или дигитализовани текст, незамењиво су добро у животу савременог човека. „Не знати читати и писати значи бити далеко од духовних благостања које пружа писана, односно штампана реч, то значи бити духовно, интелектуално, културно, социјално и технолошки хендикепиран.”²

Читање се дефинише као дисјунктивна синтеза различитих операција, од перцепције, разумевања и рекогниције, преко меморисања и

¹ Жан Речицки и Жан-Лик Гиртнер, *Дејте и комјутер* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002), 23.

² Вук Милатовић, *Методика наставе њочейној чийања и ѡсања* (Београд: Наука, 1998), 4.

рефлексије, до онога што би било спекулација, имагинација и фантазија. „Повећање брзине читања води јачању разумевања и побољшању памћења прочитаних страница.”³ Процес читања подстиче развој интелигенције, повезује писани и говорни језик, подстиче развој креативног мишљења и продубљује машту. Читање подстиче развој опажања, памћења и закључивања. На тај начин дете упознаје други, различити свет, и учи о себи и другима.

Увести дете у вештину читања и писања значи оспособити га да разуме живот -лични и духовни. Зато је важно да оно осети потребу за читањем, да му то буде радост и уживање. Процес читања човек усавршава читавог живота. Креће од првог разреда када са успореног шчитавања полако прелази на читање чија је брзина отприлике једнака брзини природног говора. Када ученик савлада технику онда се развија брзина читања. Од брзог читања ученик нема користи ако није разумео то што је прочитао. Вук Милатовић истиче да брзина иде упоредо са брзином схватања, односно разумевања прочитаног. Од нивоа схватања садржаја текста зависе правилност, брзина и уопште успешност читања. Брже и правилније читање доводи до потпунијег схватања и разумевања садржаја текста.

Прва фаза и почетак развијања љубави према читању, по мишљењу проф. Стане Смиљковић, јесте доживљај задовољства који деле деца и одрасли. То је први циљ – љубав и давање који би требало да се остваре у контакту са књижевношћу за децу и са читањем уопште. У детињству се најраније формирају и развијају навике за читање. Пропуштено у детињству (непрочитана бајка, прича, роман за децу или дечији часопис) никада се касније неће надокнадити. Празнина утиче на осиромашење младе личности и касније се споро и тешко јавља интересовање за књигу. Дете од малена показује интересовање за непознато, необично, несвакидашње и неразумљиво. Оно жели да сазна више о стварима, људима и људским односима изван своје породичне средине. То је почетак неисцрпних могућности које му може даровати књига. То је уједно и обавеза родитеља као његових првих васпитача – да му помогну и омогуће овакве сусрете у раном детињству.

³ Стана Смиљковић, *Насћава срјској језика и књижевносћи I* (Врање: Учитељски факултет, 2002), 66.

Активан читалац се формира у породици

Већ тиме што живе заједно родитељи уче децу неким вредностима. Уколико желе да дете буде искрено и родитељи морају свакодневно показивати своју искреност. Ако желе да им деца буду дарезљива и сами морају тако да се понашају. Метод *Чини као што ја чиним* даје жељене резултате. Поред утицаја на дете моделовањем, родитељ може да примени и један други приступ учећи га нечему што сам осећа да јесте или није у реду. Могуће је са децом поделити и размењивати своје идеје, знање и искуства. Томас Гордон (Thomas Gordon) сматра да успешан родитељ размењује уместо да придикује, сугерише уместо да намеће и захтева. За развој љубави према књизи неопходно је заједнички проведено време родитеља и деце: материјали које одрастао чита деци, прављење књига и новина, сецкање, лепљење посебно направљених књига, збирке бројалица, пословица и загонетки, прављење модела играчака по упутству, опремљен кутак за читање... Све то, посредно или непосредно, утиче на дете и његово усвајање читања као неопходности и потребе за живот. „Формирање когнитивних способности тече развојно и на одређен начин зависи од промена у средини.”⁴ „Деца која долазе из породица окарактерисаних као пријатељске, отворене и демократске имају виши коефицијент интелигенције од деце које долазе из ауторитарних породица.”⁵ Зато време проведено уз помоћ родитеља и књиге у дететовој свести сакупља многа позитивна искуства градећи позитиван став према животу и задацима пред којима се налази.

Сликовнице – први сусрет са књигом

У најранијем узрасту дете привлаче сликовнице. Спојем слике и текста ова прва књига пружа одређену слику света у којем се дете налази. У њој оно препознаје предмете и бића које је већ видело. То га подстиче да размишља, осећа, машта. Никад у свом животном веку не другује тако присно и спонтано са књигом као у овом најранијем периоду – од друге до шесте године.

⁴ Лудвик Хорват, *Предшколско васпитање и интелектуални развој* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1986), 47.

⁵ *Исто*, 49.

У трећој и четвртој години дете је у стању да обухвати више насликаних предмета и схвати њихове односе. Родитељима поставља безброј питања и тражи додатна објашњења. Оно прихвата читање као извор ведрог, сигурног, пријатног и топлог осећаја повезаности са родитељима. Зато дете има снажну мотивацију да му се чита што чешће, да понавља већ виђено гледајући сликовницу и листајући је. Читање у овом добу постаје све значајније. Препоруке су да „треба почети са читањем краћих поглавља и текстова, књиге са предвидљивом радњом и завршетком. Вежбање изговора при препричавању прочитаног треба да буде спонтано и неформално.”⁶

Родитељи би требало да купују и поклањају деци сликовнице, часописе и остале пригодне књиге јер се помоћу њих развијају мишљење, памћење, фантазија и машта. Деца су у стању да проживљавају више пута садржај испричаног или прочитаног текста – приче или песмице. Пробуђену радозналост и интересовање требало би развијати да би постали покретачка снага за усвајање нових чињеница. Чип Вуд (Chip Wood) сматра да се кроз цртеж прича прича о најбољем другу, кућном љубимцу, путовању, поклонима или празницима. Све се то користи као сјајан увод и мотивација за читање још једне приче о ономе што дете мучи.

На тај начин се непосредно пред полазак у школу, око шесте године, стварају веће могућности да дете прихвати књигу. Оно је зрелије, са богатијим интелектуалним и емоционалним животом. Пажњу усредсређује на предмете и појаве.

Поред жеље за игром, уз помоћ родитеља и васпитача, јавља се и жеља за читањем, писањем и цртањем. Деца највише воле да им се читају бајке. У њима је сједињено реално и фантастично, а ликови су приказани јединствено и приступачно. Људи су добри или лоши, па добро побеђује, а зло се увек кажњава. Да би се победиле аждаје, вештице и дивови, човек мора да буде не само физички снажан, већ и мудар, сналажљив и да има добро срце. Кроз насликане животиње које имају дар говора деца упознају истински животињски свет. Проф. Смиљковић сматра да се бајка користи и за развијање мисаоне активности деце и усвајање кодекса етичности. Динамична радња и нове ситуације наводе читаоце да размишљају, комбинују и самостално закључују. Родитељи подстичу такво прихватање разигране маште и о томе разговарају са радозналим дететом. На тај начин се доживљаји продужавају и примењују на нове и реалне животне ситуације. Тако

⁶ Чип Вуд, *У корак с развојем: како расићу деца од 4 до 14 година* (Београд: Креативни центар, 2008), 66.

се дете само опредељује за позитивне особине и карактерне црте људи, у чему је и велика васпитна вредност бајке.

У овом узрасту родитељи и остали чланови породице су водичи и саветодавци. Они објашњавају и приближавају књигу и тако развијају прво интересовање за читање. Одмах након првог сусрета са књигом дете делимично упознаје њен садржај, што у њему отвара безброј питања. Одговори одраслих треба да буду јасни, блиски искуству и претходном знању малишана.

Персида Јовановић истиче да би краћу песмицу или причу требало прочитати одједном, а дуже текстове поделити на више мањих целина.⁷ Да би читање било што адекватније тексту, родитељ би најпре требало да сам прочита и упозна садржај приче или песме, а онда сагласно томе да подешава и начин читања – јачина гласа, наглашавање појединих реченица у дијалогу, ритам. Дете радо прихвата мелодичност говора коју касније подражава.

Предшколској деци треба читати полако, споро, како би могла да прате ток збивања. Велике су предности причања као облика рада са предшколским дететом. „Приче које му други причају и слике које дете посматра доприносе стварању појмова. Деца уживају да им се иста прича често понови, тако да је већ знају напамет.”⁸ Онај који прича у тренутку може да измени ток причања према реакцији детета. Током причања може се променити несрећни крај неке познате приче (*Девојчица са шибицама*). Родитељ који прича не гледајући у текст може своју мимике и покрете да стави у службу остварења оживљавања догађаја из песме или приче. Тако машта добија на значају и дете боље схвата вредност и лепоту уметничког дела. Осим утицаја на машту и морални лик детета, усвајање чињеница кроз причање, објашњавање и читање значајно је и за развој мишљења.

Подстакнуто причањем родитеља дете се труди да само репродукује садржај, да га преприча или само састави своју варијанту приче. Инспирирано страницама (опремом и садржином), подстакнуто читањем и причањем, оно жели да и само нешто исприча или нацрта. Његови први цртежи појављују се као средство изражавања сопствених осећања и доживљаја, а као допуна говорног изражавања.

⁷ Персида Јовановић, *Помоћ породице у развијању интересовања за читање код деце* (Београд: Дом пионира Београда, Центар за родитеље, 1972).

⁸ Фридрих Трој, *Деца психологија* (Београд: Научна књига, 1957), 151.

Од родитеља много зависи и колико ће књига и штампа у првим данима школовања бити допуна уџбеника и самостални извор за каснија сазнања. Они су ти који брину да дете дође до добро одабране књиге, воде рачуна како и колико их оно користи, старају се да не буде површности у читању и да шунд литература не постане преокупација неискусног читаоца и замена за вредна уметничка дела. Ако у кући има књига, ако се стално набављају нове, ако се разговара о прочитаном, ако се родитељи интересују за то шта дете чита, ако га подстичу на читање, то је од пресудног значаја за развој дечије потребе за читањем. Оно радо следи пример родитеља, њихове жеље и интересовања. Породица је важан чинилац у формирању навика читања, а родитељи су кључни партнери у образовно-васпитном раду.

Наставник и родитељ на истом задатку

Један од преломних тренутака у формирању малог читаоца је период од осме до десете године. Текстови које деца читају у овом периоду морају да буду кратки и садржајни и у складу са интелектуално-узрасним могућностима ученика. Чим дете научи да чита, оно се сусреће са књигом. „Резултати нашег испитивања показују да су на овом узрасту најомиљеније сликовнице које говоре о животињама или о дечјем животу, илустроване књиге са лакшим стиховима-играма и краће бајке. Садржај близак дечјем свету, оптимистички тон излагања, хумана порука, краћи текст, жива илустрација – то су битне одлике добрих првих књига”.⁹ Читањем ученици развијају „потребу за стицањем нових знања, развијају смисао за лепо и племенито, подстичу развој интелектуалних и психолошких способности, развијају одређене навике у раду и понашању, развијају смисао за тачност, уредност, одговорност, користе штампану реч у практичном животу”.¹⁰ Приликом читања би требало стварати навику да деца читају јасно, са разумевањем, уз поштовање природног нагласка. „У другом разреду ученици усавршавају технику читања наглас и у себи с разумевањем прочитаног. Увежбава се и усклађивање интонације и темпа читања са природом текста. Ученици се поступно уводе у начин вођења дневника читања. Дијалози у текстовима се читају по улогама, а редовно се чита и у себи како би се припремили за са-

⁹ Симеон Маринковић, *Методика креативне наставе српској језика и књижевности* (Београд: Креативни центар, 2002), 210.

¹⁰ Вук Милатовић, *Методика наставе ђочешној читања и писања* (Београд: Наука, 1998), 7.

мостално учење.”¹¹ У трећем разреду ученици се навикавају на доживљајно читање текста, јер је то неопходан услов за његово тумачење на часу. „Не би требало детету увек одобравати и презентовати шта да чита. Оно има своје интересовање, формира свој суд и у томе му треба припомагати, усмеравати га да бира, да зна шта хоће. Треба тражити од детета да свој избор и објасни. Треба пратити не само шта, већ и колико чита. За читање је потребна навика, а њу треба брижно формирати.”¹²

У литератури се наводи да у циљу постизања брзине читања постоје различите вежбе: тихо читање с ограниченим временом, изборно читање, вежбе брзог препознавања речи и реченица, читање с такмичарским усмерењем итд. Путем истраживачког читања дете прима естетке поруке текста, схвата смисао прочитаног и има могућност да га обогати личним виђењем.

Има деце која и после овладавањем вештином и техником читања траже од родитеља да им читају и препричавају текстове или читаве лекције. Уколико се такве жеље испуњавају дуго после наученог читања постоји опасност од стварања пасивног читаоца кога мрзи да сам чита, да ужива и трага за лепотама израза, да само размишља о нијансама и особинама карактера јунака приче – оно инсистира на томе да му се све саопшти кроз препричавање. За тако формираног пасивног читаоца Персида Јовановић подвлачи да се он касније увек опредељује за ону врсту штампе која се одликује сиромаштвом језика и одсуством развијених књижевних форми, за такозвану претпарачку литературу која је писана рутински, без икаквог интелектуалног напрезања. Потенцијална опасност да се формира пасиван читалац су телевизија и интернет. Уколико се могућности ових средстава прецењују, постоји опасност да се сузи царство говорне и писане речи, а тиме и мисли, да се дете повуче у готов визуелни свет у коме без већих напора и дубљег размишљања усваја слике и утиске који се брзо смењују на екрану или у стриповима и илустрованим романима.

С тим у вези, код детета би требало развијати осећај за меру, помоћи му да информационе технологије потчини себи, да их користи када за то има разлога као допуну уџбенику, књизи, писаној речи или као извор информација. Само тако интернет може да помогне формирању активног корисника који ће своја знања употпунити и још јаче мисаоно активирати и тако стално богатити свој начин изражавања.

¹¹ Стана Смиљковић и Славка Стојановић, *Предшколска и школска лектира* (Врање: Учитељски факултет, 2007), 26.

¹² Исто.

Систематско праћење учениковог развоја уверава родитеља у наставникову посвећеност, отвара добар простор за сарадњу и комуникацију у свим облицима сарадње, а нарочито у развијању љубави према читању. Укључивање родитеља у различите едукативне радионице, као учесника, стручног консултаната или водитеља, где теме могу бити актуелне (болести зависности, здрави стилови живота, организација слободног времена, превенција вршњачког насиља), ствара поверење и јача везу родитеља и наставника који заједно унапређују будућег читаоца. На почетку школске године родитељима се може поделити календар у коме су означени дани када сваки од њих може целог дана да буде са својим дететом у школи. То време се користи и за разговор о омиљеним књигама, песмама и причама, догађајима из детињства... Родитељи се тако укључују у организацију промоције књига и трибина на тему *Моја омиљена књига или њисац*. Родитељи могу учествовати и у организацији програма поводом обележавања Дечје недеље у програмима који промовишу читање, у организацију квизова опште информисаности или појединих области знања. Квизови могу унапред бити тематски припремљени, што од ученика изискује претходну припрему, истраживање, анализирање и претраживање неопходних информација – дакле читање.

Према ранијим испитивањима која су рађена код групе деце узраста од 8 до 14 година, у овом школском периоду највећи утицај на избор књиге има породица, на другом месту су другови, а на последњем наставници, истиче Персида Јовановић. Слично испитивање под називом *Ученик као корисник школске библиотеке, јуче и данас – различито или исто* изложено је на међународној конференцији *Корисници библиотекарских услуга, историјска персијектива и савремене тенденције* Библиотекарског друштва Србије, одржаној 13. и 14. 12. 2016. године у Народној библиотеци Србије, где је школски библиотекар Весна Филиповић Петровић изложила резултате акционог истраживања које је спровела са групом наставника у два наврата школске 2009/2010. и 2015/2016. у ОШ „Васа Пелагић” у Лесковцу. Упоредљиво је читање ученика предметне наставе у размаку од седам година. Обе школске године анонимно су анкетирани ученици петог, шестог, седмог и осмог разреда (по једно одељење у сваком разреду). Истраживање је показало да је укупан број прочитаних књига школске 2015/2016. већи него 2009/2010. године. Разлози свакодневног нечитања приближно су исти онима од пре седам година: књиге су незанимљиве, ученици немају мотивацију и време за читање. Ученици петог и шестог разреда проналазе се у књигама које читају, за разлику од седмака и осмака. Књиге генерално највише набављају куповином у књижарама. Петаци и шестаци књиге

више позајмљују из библиотека (градске или школске), а седмаци и осмаци од пријатеља. Књиге препоручују углавном другови и родитељи. Интересантан податак је већи проценат препорука родитеља данас него пре пет година. На другом месту је препорука другова, а онда сами бирају књиге које читају претражујући интернет, данас много више него пре пет година. Процент утицаја библиотекара као препоручиоца књига данас је већи него пре пет година. Омиљени жанр углавном је исти: авантуристичке, научно-фантастичне и љубавне књиге. Часописи и новине се углавном повремено читају: Браво, Блиц, модни часописи и часописи о рачунарима.

Генерално, у ОШ „Васа Пелагић” у Лесковцу школске 2015/2016. прочитано је више књига него 2009/2010. године, што је охрабрујуће. Ученици самосталније долазе до извора информација у вези са одређеном књигом, углавном претраживањем интернета. Неки наводе и да због недостатка времена неретко уместо целе књиге прочитају препричану, што такође налазе на интернету.

Закључак овог акционог истраживања је да на развијање љубави према читању и развијање способности за самосталним стицањем знања утиче више чинилаца: породица, друштво, школа и медији.

Наставник – други степенник ка успеху

Када узмемо у обзир да је у питању будућност наше деце, јасно је колико је битно да наставници буду савесни, изразито педантни, добро информисани, поуздани и обазриви, да пажљиво посматрају сваки детаљ, буду компетентни, умешни и достојни поверења. „Наставник који има способност доброг опажања је креативнији, самоуверенији, мање губи време и енергију па је самим тим мање изложен фрустрацијама.”¹³ Наставници би требало да поседују унутрашњу снагу, вољу, да буду самопоуздани и у складу са самим собом. „Наставник и не слути колико ученици знају да осете сваку нијансу његовог расположења, понашања, интересовања. У наставнику се често види идеал коме треба тежити. Ђаци осећају његове жеље, из изговорених и неизговорених речи и покрета процењују колико чита, купује ли књиге, да ли одлази у библиотеку, на књижевне вечери, залаже ли се за књигу у средини. Не промакну њима ни детаљи о томе како наставник прилази књизи, има ли је у ташни, на полици, у радном столу,

¹³ Кети Патерсон, *55 изазова ђодучавања: десет сликовитих и ефикасних решења за сваки изазов у току наставе* (Београд: Клет, 2010), 24.

код куће. Његов лични пример може снажно да их покрене.”¹⁴ Зато је и улога наставника у подстицању и развијању љубави према читању незамењива.

Нису све наставне методе подједнако по укусу ученика, нити све стратегије могу да омогуће напредак баш свих њих. Добри предавачи се користе разноврсним методама и облицима рада да би сви ученици били вољни да читајући уче и напредују. Неопходан је добар однос са ученицима, јер су у противном све мотивационе технике узалудне. Разне активности базирани на драмским и музичким елементима често врло мотивишу ученике, што нарочито делује на оне који нису баш загрејани за рад, учење и књигу. Групни рад нарочито повећава њихово залагање у датим активностима. Деца воле да се играју, да се претварају, да буду активна. Наставници то могу да искористе и да уведу кратке, унапред планиране драмске активности у свакодневну рутину које ће илустровати прочитану причу или епску песму. Они који воле драму препознаће се у овим активностима. Велики значај имају и музичке представе које имају улогу глуме и истраживања кроз музику. Тако се може послати нека порука или испричати нека прича. Може то бити спонтана активност, али и планиран сценски наступ увежбан кореографијом. Најважнији разлог за укључивање ових метода је да деца буду активна и да се крећу. Оно што је тако научено на часу за многе ученике представља директну везу са начином на који наставник мотивише читање.

Однос пун поверења представља предивну везу која омогућава наставнику и ученицима да раде и уче заједно и да се притом одлично слажу. Вешт наставник ову повезаност ствара на почетку школске године, а онда ради на њеном одржавању. Када се успостави добар однос, сви уживају у времену које проводе заједно, а ученици имају бољу мотивацију и бивају успешнији. Усађивање мотивације за читањем је, поред родитеља, дужност и одговорност наставника. Они који постигну да је повећају код ученика, уживају у раду на својим часовима, истиче Кети Патерсон (Kathy Paterson).

На часовима наставник треба да покаже лично интересовање за књигу и да је представи са узбуђењем. Најбоље илустрације или слике у књизи приказују се тако да ученици могу да уживају у њима. Читајући причу наставници би требало да одржавају визуелни контакт током читања чиме ће повећати интересовање за књигу. Неке књиге могу бити и из „зоне наредног развоја”. За њих се ученици припремају тако што им се напомене да се књига, иако је намењена старијој деци, може искористити за неке

¹⁴ Симеон Маринковић, *Методика креативне наставе српској језика и књижевности* (Београд: Креативни центар, 2000), 212.

узбудљиве пројекте. Важно је приликом упућивања на књигу сопштити на шта дете да обрати пажњу. На пример: свака књига у себи садржи неку моралну поуку, заједно учествујемо у њеном откривању; обрати пажњу на ситнице и покрену разговор о уметничком изгледу књиге и о томе колико је она била захтевна за илустровање; приликом читања с времена на време се заустави како би се поставио одређена питања у вези са текстом... Читање се може подстицати и дискусијом тако што се ученицима задаје да осмисле другачији завршетак приче, да поново напишу причу, да убаце речи и изразе који више одговарају њиховом узрасту, да замисле да нема слика у књизи и да што боље објасне речима оно што је на изостављеној слици, да замисле да су у улози продавца одређене књиге и да је промовишу или да напишу причу као песму тако што ће текст пребацити у строфе које се римују. Деца воле да припреме драмски приказ књиге, сценски наступ са луткама, илустрацију књиге или музичку представу. Нарочито је све то захвално поделити са ученицима млађих разреда. Најбољим читачима може се задати да пронађу књигу за мало старије ученике која се бави истом темом коју су обрађивали прочитаном књигом. Захвалан начин рада је тимски рад са учитељем млађег разреда организовањем часова читања као облика рада у пару када књигу наизменично читају ученици по паровима – млађи и старији. Ученици се могу мотивисати и на часовима читања разговором о томе зашто се чита одређени одломак књиге која је донета за час. При читању би требало наводити ученике да маштају, направити паузу и затражити од ученика да замисле себе у причи коју читамо. Од њих се тражити да застану на одговарајућим пасусима приче и поделе са ученицима своја осећања. На часовима читања може се испричати или прочитати књига уз пуно акције, застајањем на одговарајућем месту у причи и предвиђањем шта би следеће могло да се деси, уз неку одговарајућу музику. Понекад се нека књига може представити уз помоћ лутки, ручно израђених или купљених. Много више се научи коришћењем магичних штапића и измишљених ликова са којима се разговара о прочитаној књизи. Читање се промовише и загонетним питањима (Шта би било кад књиге не би било?). Од ученичких одговора могу се направити пано или зидне новине. „На часовима читања посебно треба користити хумор – писати пословно писма директору школе у коме ученици захтевају да сви наставници похађају курс из хумора.”¹⁵ Деца воле игре, истраживање и смех, па је захвално читање и скупљање вицева на одређену тему. „Посебан

¹⁵ Кети Патерсон, *55 изазова ђодучавања: десет сликовитих и ефикасних решења за сваки изазов у ђоку наставе* (Београд : Клет, 2010), 80.

изазов је пронаћи хумористичке књиге и читати их у тишини.”¹⁶ Један од начина мотивације представљају клубови за читање и писање. У ОШ „Васа Пелагић” у Лесковцу такав клуб постоји већ осам година под називом Књижевно-читалачки клуб „Радијатор”. Њега чине сви заинтересовани ученици седмог и осмог разреда и њихови наставници, родитељи, страсни заљубљеници у књигу и читање. Ученици се састају једном седмично и разговарају о прочитаним књигама чиме се подстичу култура читања, литерарно стваралаштво чланова клуба, лични став, самосвесност, развијање емпатије, мултикултуралности и критичког размишљање ученика. Клуб је формиран на предлог наставнице ликовне културе Данијеле Влаховић и представља вид сарадње школског библиотекара и наставника.

Школска библиотека за школу и читање

„Школска библиотека нуди помоћ при учењу, књиге и изворе, који свим учесницима образовно-васпитног процеса у школи омогућавају развијање и подстицање критичког мишљења и делотворно коришћење информација у свим облицима. Библиотечко особље омогућава приступ коришћењу књига и других извора информација, у распону од уметничких до документарних, од штампаних до електронских, на лицу места и на даљину.”¹⁷

Школска библиотека данас представља центар свих дешавања у школи: место где ученици долазе и проводе своје слободно време, позајмљују књигу, претражују информације и самостално долазе до неопходних информација. У библиотеци се припрема и изводи настава, организују такмичења, предавања, трибине и књижевни сусрети.

Питер Брофи (Peter Brophy) у својој стручној монографији „Библиотека у двадесет и првом веку, нове услуге за информационо доба” истиче да према савременој теорији и пракси светског библиотекарства школска библиотека није само физички простор у коме су смештене уређене збирке књига, часописи и други извори и носиоци информација: она је концепт, конкретан израз школског етоса и система вредности, показатељ односа школе према равноправности у образовању, моралном и духовном разви-

¹⁶ Исто.

¹⁷ Мирољуб Радојковић и Бранимир Стојковић, *Информационо-комуникациони системи* (Београд: Клио, 2004), 141.

тку деце и омладине, као и израз разумевања нових образовних улога и модела у времену убрзаних технолошких и друштвених промена. Данашња технолошка револуција библиотеку је приближила кориснику и омогућила да из своје удобне кућне фотеље види и прочита „све благо овог света”. Дигитализација научне и културне баштине омогућује корисницима библиотечких услуга несметан приступ свим дигитализованим рукописима. Школска библиотека усмерена на корисника испуњава његове потребе за сваком врстом библиотечке грађе.

Библиотекари основних школа активни су чиниоци, не само у популаризацији књига и читања, већ и у формирању личности детета, као и у његовој успешној социјализацији у савременом друштву. Програм рада школске библиотеке саставни је део васпитно-образовног рада сваке школе. Свака школска библиотека активно се укључује у наставне програме и све облике образовно-васпитних активности у школи. С обзиром на то да се овај процес модернизује, школска библиотека прати ове промене, развија се заједно са њима и своју функцију подиже на виши ниво.

Када деца долазе у школску библиотеку, библиотекар може намерно да остави књигу коју тренутно чита да је деца виде. Радознали ученици погледаће књигу, нешто и упитати библиотекара и на тај начин покренути разговор о књизи. Тако се библиотекар у пружа прилика да подстакне ученике на читање. Он са њима може разговарати о томе шта читају како би се открила њихова интересовања. У ту сврху свака школска библиотека треба да поседује књигу десидерата или књигу жеља – посебно одабрану и издвојену свеску у коју ученици уписују књиге које би волели да школска библиотека поседује, а они позајме и прочитају.

Славица Јурић истиче да организовање часова у библиотеци и разговор о прочитаним књигама подстиче ученике да се самостално и детаљно припремају како би пред својим друговима, наставницима и библиотекарима оставили што бољи утисак.¹⁸ На тај начин можемо сазнати какав је речник ученика, шта проналазе у књигама које читају, шта разумеју, шта их привлачи, а шта је остало изван њиховог запажања. Такви часови су занимљиви ученицима који воле усмено да излажу, а истовремено могу да пробуде жељу код других да и сами прочитају књиге о којима је било речи.

¹⁸ Славица Јурић, *Школске библиотеке у теорији и пракси: зборник радова са семинара за библиотекарe у средњим и основним школама Срема, 1994-2004*, прир. Весна Петровић (Сремска Митровица: Библиотека „Глигорије Возаровић”, 2005).

На другим часовима библиотекар или наставник може да говори о књигама које је он прочитао. На тај начин ученици сазнају како се о књигама говори, којим редоследом и каквим речником, на шта би требало да обрате пажњу.

Један од задатака би могао да буде и тај да сви ученици одаберу по једну песму коју ће прочитати својим друговима уз образложење зашто су се определили баш за њу. Песме се могу учити и напамет, што је добро за ученике који воле да рецитију.

Павле Илић наводи да су драмске игре и глума врло примамљиве деци, па се могу организовати као један облик активности, осим на редовним наставним часовима, и у школској библиотеци.¹⁹ Задатак ученика био би да сачине сценарио од песама или неког одломка из романа који су сами одабрали. Овакав задатак од ученика захтева да прочитају потребна дела и потраже информације о писању сценарија, глуми, костимима. Ученицима се може дати и већа слобода, па да они понешто додају или изоставе у свом драмском тексту. Након писања исти могу извести пред другим ученицима и наставницима школе. Након драмског приказа сви заједно могу учествовати у дискусији.

Ученици који воле ликовно изражавање могу да осликавају јунаке, места радње, корице за одређене књиге, онако како их они замишљају. Љубав према песми може се развити компоновањем музике за дату песму или осмишљавањем неке игре и покрета. Активност се може употпунити и коришћењем већ постојећих или самостално осмишљених и израђених инструмената, истиче Драгољуб Гајић.²⁰

Употреба интернета и телевизије у процесу наставе је незамењива. Многа књижевна дела данас се екранизују (филмови, цртани и документарни филмови). Задатак ученика може да буде да упореде књижевно дело и веродостојност филма, да изнесу позитивне и негативне стране, своје идеје и да тако развијају критичко мишљење. Групни рад је, такође, пожељан на часовим у библиотеци, па га библиотекар школе може организовати тако што ће неке групе „нападати”, а неке „бранити” одређено књижевно дело (ликове, догађаје). За нека књижевна дела ученици могу да припреме питања која ће постављати и на која ће давати одговоре по групама заједно са својим разредом и библиотекарском школе. Наравно, кроз овакву диску-

¹⁹ Pavle Ilić, *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi, metodika nastave* (Novi Sad: Zmaj, 2006).

²⁰ Драгољуб Гајић, „Подстицање ученика на читање”, *Норма* год. 8, бр.1/2 (2002): 125-129.

сију положај ученика треба мењати, тј. омогућити му да буде и онај који поставља питања и онај који даје одговоре на њих.

Библиотекари, у сарадњи са наставницима и родитељима, у школским библиотекама могу организовати књижевне вечери или сусрете ученика са ауторима – писцима, критичарима, издавачима и књижарима. На тај начин код ученика се јавља жеља за читањем, али и писањем, па се поред ових сусрета могу организовати и такмичења за најбољи литерарни рад, најбољу песму, најбољег читаоца итд.

Интернет чини школску библиотеку пребогатим извором знања. Ученици већ навикнути на претраживање и у школској библиотеци лако долазе до потребних информација, а кроз адекватно усмерење наставника и библиотекара организовањем презентација научног организују се различите (другачије) форме наставе. Савремено друштво нас учи да није довољно само учити и научити, већ знати презентовати и применити. Зато се у школској библиотеци организују презентације излагања, демонстрације знања и вештина. Неки од облика наставе (проблемска, активна, пројектна) презентују стил излагања индивидуалним способностима ученика. Рачунар у библиотеци омогућава стално ажурирање и свежину информација (шта поседујемо и које су најновије књиге и часописи). На тај начин се мења улога школске библиотеке и она се сврстава у незаобилазни део савременог васпитно-образовног процеса.

Закључак

Књига у руци (некада) или на екрану рачунара (данас), основно је средство образовања и без ње се не може замислити савремени живот. Породица прва развија интересовање детета за читање, као и навику и способност да се књига правилно чита и прихвата. У њој се стварају реалне и погодне ситуације које стимулишу и омогућавају непосредан контакт младог читаоца са књигом. Повољна породична средина, атмосфера љубави и толеранције, обичај и потреба за читањем, услови су који развијају правилно интересовање за читање. У детињству дете стиче навику да редовно чита и посећује библиотеку, развија и задовољава интересовања у вези са светом књига, поседује дисциплину читања, сналази се у претраживању и долажењу до информација, воли књигу и библиотеку као место пријатне и културне разоноде које увек посећује у слободном времену. С узрастом, образовањем и умешношћу, ученик бира шта ће читати. Тако развија и сопствену критичку свест.

Литература:

1. Brofi, Piter. *Biblioteka u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba*. Beograd: Clio, 2005. (na ćirilici)
2. Gajić, Dragoljub. „Podsticanje učenika na čitanje”. *Norma* god.8, br.1/2 (2002): 125-129. (na ćirilici)
3. Gordon, Tomas. *Kako biti uspešan nastavnik*. Beograd: Kreativni centar, 1998. (na ćirilici)
4. Horvat, Ludvik. *Predškolsko vaspitanje i intelektualni razvoj*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986.
5. Ilić, Pavle. *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi, metodika nastave*. Novi Sad: Zmaj, 2006.
6. Jovanović, Persida. *Pomoć porodice u razvijanju interesovanja za čitanje kod dece*. Beograd: Dom pionira Beograda, Centar za roditelje, 1972. (na ćirilici)
7. Jurić, Slavica. *Školske biblioteke u teoriji i praksi: zbornik radova sa seminara za bibliotekare u srednjim i osnovnim školama Srema, 1994-2004*. Priredila Vesna Petrović. Sremska Mitrovica: Biblioteka „Gligorije Vozarović”, 2005. (na ćirilici)
8. Marinković, Simeon. *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Kreativni centar, 2000. (na ćirilici)
9. Milatović, Vuk. *Metodika nastave početnog čitanja i pisanja*. Beograd: Nauka, 1998. (na ćirilici)
10. Paterson, Keti. *55 izazova podučavanja: deset slikovnih i efikasnih rešenja za svaki izazov u toku nastave*. Beograd: Klet, 2010. (na ćirilici)
11. Petrić, Milica. „Motivacija učenika za korišćenje biblioteke”. U *Biblioteka u nastavi*, priredila Aleksandra Vraneš, 131-144. Beograd: Gama digital centar, 2016. (na ćirilici)
12. Radojković, Miroljub i Branimir Stojković. *Informaciono-komunikacioni sistemi*. Beograd: Klio, 2004. (na ćirilici)
13. Rečicki, Žan i Žan-Lik Girtner. *Dete i kompjuter: psihološki i pedagoški aspekti informacionih tehnologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002.
14. Smiljković, Stana. „Kreativnost učitelja i učenika u tumačenju školske lektire”. *Norma* god.12, br.2/3 (2007): 9-16. (na ćirilici)
15. Smiljković, Stana. *Nastava srpskog jezika i književnosti I*. Vranje: Učiteljski fakultet, 2002. (na ćirilici)
16. Smiljković, Stana. *Autorska bajka*. Vranje: Učiteljski fakultet, 2006. (na ćirilici)
17. Smiljković, Stana i Slavka Stojanović. *Predškolska i školska lektira*. Vranje: Učiteljski fakultet, 2007.
18. Troj, Fridrih. *Dečja psihologija: za učiteljske škole*. Beograd: Naučna knjiga, 1957.

19. Vud, Čip. *U korak s razvojem: kako rastu deca od 4 do 14 godina, priručnik za roditelje i nastavnike*. Beograd: Kreativni centar, 2008. (na ćirilici)

Vesna Filipović Petrović

Primary school "Vasa Pelagić", Leskovac

fives@ptt.rs

PARENTS, TEACHERS AND LIBRARIANS – PARTNERS IN DEVELOPING READING HABITS IN CHILDREN

Abstract: The role of those who participate in raising children, parents in the first place, and then teachers and librarians, is huge on the path of developing learning motivation. Reading with a book in the hand or reading from the screen reveals a new world and opens the door to the unknown. It is up to adults to develop the need and desire for discovering this new world through reading and learning. The habit of reading and visiting library regularly is formed in childhood, when library becomes a place of pleasant and cultural pastime, a place that children gladly visit in their free time. The aim of this paper is to define the ways how parents, teachers, and school librarians working together can cultivate a love of reading in school children.

Keywords: reading, book, partnership, library, motivation

Примљено: 20. априла 2017.

Исправке: 10. маја 2017.

Прихваћено: 2. јуна 2017.